

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 31. 035.2023
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова
доктору філологічних наук, професору,
Ковалевській Тетяні Юріївні

ВІДГУК

Офіційного опонента **Приходько Ганни Іллівни**, доктора філологічних наук,
професора, професора кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
про дисертацію **Юлії Володимирівни Деде**
«Вербальні та паравербальні засоби реалізації стратегії мітигації
в англійськомовному художньому дискурсі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки
(Одеса, 2023)

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Лінгвістична наука кінця XX – початку XXI століття характеризується зміною ракурсу досліджень з об'єкта пізнання на суб'єкт, тобто в новій антропоцентричній парадигмі аналізується людина в мові і мова в людині. При цьому особлива увага приділяється комунікативно-прагматичним дослідженням насамперед у зв'язку з осмисленням інтеграційного комунікативно-діяльнісного підходу до мови.

Лінгвістична прагматика, основи якої були закладені працями представників Оксфордської школи (Б. Рассел, Дж. Остін, Дж. Серль), ґрунтуючись на об'єднувальному підході до аналізу мови у контексті (культурному, соціальному, ситуативному тощо), – тобто вивченні мови як засобу комунікації, по-новому висвітлює такі одвічні питання лінгвістики, як система і структура мови, мова і знання, мова і мислення, мова та її користувач. Можна стверджувати, що сьогодні вона інтегрує два напрямки дослідження мовних феноменів: по-перше, орієнтованих на системні розвідки прагматичного потенціалу мовних одиниць, і по-друге, направлених на аналіз комунікативних стратегій і тактик, що використовуються комунікантами в процесі спілкування.

Дисертаційне дослідження Ю.В. Деде, націлене на вияв специфіки взаємодії вербальних та паравербальних комунікативних компонентів у

комунікативній ситуації мітигації, яка обумовлена правилами ввічливості при реалізації відповідних стратегій і тактик, порівняно поєднує кожен з них.

Такий задум аналізу стратегій і тактик мітигаційної комунікації здійснено дисертанткою у художньому літературному дискурсі та кіно дискурсі у поліпарадигмальному ракурсі із урахуванням досягнень лінгвопрагматики, дискурсології, теорії комунікації виводить студії подібного типу на новий рівень метаопису у світ невербальної прагматики (термін M.A. Locher, S.I. Graham), а точніше – **міжособистісної прагматики ввічливості**.

Отже, обрана тема – дослідження вербальних та паравербальних комунікативних компонентів реалізації мітигації як комунікативної стратегії негативної ввічливості в різних ситуаціях спілкування – узгоджується з колом першочергових інтересів сучасного мовознавства, а за своїм об'єктом, предметом, метою та підходом до вивчення ілюстративного матеріалу дисертаційна робота є, безперечно, **актуальною**. Своєчасність вивчення особливостей функційних маніфестацій мітигаційних комунікативних інтенцій співрозмовників в художніх творах англomовних авторів ХХІ століття та англomовних художніх кінофільмах підтверджується його відповідністю інтегративним тенденціям когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом дослідження обрано комунікативну стратегію мітигації, а *предметом* – вербальні та паравербальні засоби реалізації мітигації в англomовному художньому літературному дискурсі та кінодискурсі.

Метою дослідження доречно обрано дефініювання й опис вербальних та паравербальних засобів реалізації мітигації в англomовному художньому дискурсі.

Для написання повноцінного оригінального дослідження Юлія Деде створює сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучає праці українських та зарубіжних учених з проблем актуалізації мітигації як складного лінгвістичного явища, що дає чітке розуміння авторського бачення її

когнітивно-прагматичної сутності, а також її вербальних та невербальних проявів.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексне дослідження мітигації як комунікативної стратегії негативної ввічливості. У розвідці по-новому обґрунтовано співвідношення терміну мітигації з термінами ввічливість, некатегоричність, хеджування та евфемізація. Авторка праці надає свою власну дефініцію феномену мітигації як комунікативної стратегії негативної ввічливості. Уперше виокремлено та описано мовленнєві прийоми реалізації мітигативних тактик в англomовному художньому дискурсі. Важливим і новим є класифікація мовленнєвих актів, які становлять загрозу для «обличчя» комунікантів і потребують мітигації, а також класифікація комунікативних мітигативних тактик, які видозмінюють інтенцію загрозових для «обличчя» актів. Уперше в ході аудиторського й електроакустичного аналізу визначено та диференційовано інтонаційно-просодичні маркери мітигативних тактик в англomовному художньому кінодискурсі.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків та бібліографії. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них 182 – основного тексту. Бібліографія містить 267 позицій, із них 100 позицій – джерела іноземними мовами, 11 джерел довідкової літератури. Список літературних та кінематографічних джерел містить 51 найменування. **У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.**

Авторка розпочинає розвідку у **першому розділі** «Лінгвопрагматичний підхід до дослідження мітигації у парадигмі ввічливості» з розгляду її теоретико-методологічних основ. Тут наведено аналітичний огляд підходів до тлумачення висловлення (підрозділ 1.1). Основні поняття, зокрема, дефініція комунікативної ситуації (с. 22), ситуативного контексту та інтенції (с. 25),

імпліцитності (с.28-29), феномени мітигації та ввічливості, захист «обличчя» комунікантів (підрозділ 1.2) детально та переконливо потрактовуються у першому розділі.

В цьому ж розділі на основі ґрунтовного аналізу різноманітних підходів до вивчення негативної ввічливості, яка «передбачає формулювання висловлювань в пом'якшувальній модальній упаковці» (с. 37), дисертантка слушно зауважує, що мітигація є маніфестацією негативної ввічливості.

На особливу увагу заслуговує підрозділ 1.3, в якому дисертантка докладно представила лінгвістичні парадигми дослідження суміжних з мітигацією, проте нетотожних феноменів: некатегоричність, хеджування та евфемізація, що уможливило висновок про те, що включення мітигації, некатегоричності і евфемізації до парадигми ввічливості можна пояснити їхньою загальною прагматичною детермінованістю, спрямованістю на створення позитивної атмосфери під час комунікації.

Доволі сильною стороною представленої наукової розвідки, на нашу думку, є розроблена і апробована методика дослідження когнітивно-прагматичних виявів мітигації в комунікативних інтеракціях (підрозділ 1.4), а саме: іллокутивне, пропозиційне та дейктичне пом'якшення.

Необхідно відзначити, що практичні розділи II і III є наглядним прикладом спроможності авторки цілеспрямовано й логічно опрацьовувати й подавати матеріал, будувати окремі послідовності, що утворюють одне ціле. Це, в свою чергу, дозволяє отримувати важливі, вагомі та перспективні результати.

У **другому розділі** «Мітигативні тактики в спілкуванні персонажів художнього дискурсу» дисертантка навела ґрунтовний аналіз сучасних визначень термінів комунікативна стратегія і комунікативна тактика (підрозділ 2.1). Цілком слушною на цьому етапі роботи вважаємо випрацьовану дисертанткою тезу про те, що «з метою зниження ризику суперечки, згладжування відмови, втрати «обличчя», запобігання або усунення конфлікту і підвищення ефективності комунікативних дій персонажі послуговуються комунікативною стратегією мітигації і низкою комунікативних мітигативних тактик» (с. 67). Зокрема, у цьому розділі запропоновано власну класифікацію

загрозливих для «обличчя» мовленнєвих актів та комунікативних мітигативних тактик, що використовуються в художньому літературному дискурсі (с. 67-68).

Інтерес становить і контекстуально-інтерпретаційне студювання мітигативних тактик в художньому літературному дискурсі (підрозділ 2.2), що уможливило зробити висновки про комунікативну стратегію мітигації та тактики її реалізації як такі, що спрямовані на мінімізацію порушення простору комунікантів за рахунок модифікації значення пропозиції, зниження категоричності або ухильності. Більше того, цікавим і перспективним вважаю вивчення механізмів взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації, яке ґрунтовно представлено у цьому розділі. Це дало змогу здобувачці проникнути в глибинні закони комунікативних процесів і застосовувати їх для здійснення ефективного впливу на комунікативних партнерів. Новизна цих положень є беззаперечною.

У **третьому розділі** «Паравербальна реалізація комунікативних тактик мітигації в англomовному художньому дискурсі» увагу сфокусовано на описі комунікативних функцій паравербальних засобів. Визначаючи специфіку паравербальних засобів вираження мітигації в художньому кінодискурсі, дисертантка виокремлює наступні атрибути, які супроводжують мітигативні тактики: фонаційні (уповільнення темпу, заїкання, велика пауза, тиха гучність), пантомімічні (заперечне хитання головою, опущена голова, підйом брів), мануальні (піднесення руки до рота, розведення руками), мімічні (посмішка, прижмурення) та ситуаційно-конфігураційні (зітхання, погляд) (с. 129-130).

Щодо інтонаційно-просодичних ресурсів вираження мітигації в кінодискурсі, то вони детально проаналізовані в підрозділі 3.3. На схвалення заслуговує гендерний аспект інтонаційно-просодичних ресурсів мітигативних фраз в художньому кінодискурсі (підрозділ 3.4). Вважаємо це вагомим здобутком дисертантки.

У **Висновках** представлено підсумки та результати дисертаційного дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Варто наголосити, що проведене дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів вивчення способів стратегії мітигації в англomовному художньому

дискурсі. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаю у виявленні когнітивних механізмів її творення, а також описі лінгвосинергетичної взаємодії вербальних та невербальних проявів мітигації в інших видах англомовного дискурсу.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли надійну апробацію на наукових засіданнях кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (2019-2023 р.р.) і на одинадцяти міжнародних науково-практичних та наукових конференціях.

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертантка виклала у чотирнадцяти одноосібних публікаціях, чотири з яких опубліковано у фахових виданнях України, дві – надруковані за кордоном. Загальний обсяг публікацій – 2,6 друкованих аркуша.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Безперечно, розвідка Юлії Деде має практичну цінність, оскільки надає цікавий матеріал для дослідження особливостей вербальних та невербальних проявів реалізації стратегії мітигації в англійськомовному художньому дискурсі, що знайде утілення у викладанні курсів з лексикології та стилістики англійської мови, у спецкурсах з когнітивної лінгвістики, дискурсології, аксіології, прагмалінгвістики, лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, теоретичної фонетики, у науково-дослідній роботі студентів й аспірантів.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Відаючи належне науковій праці Юлії Деде, вважаю за необхідне вказати на певні дискусійні моменти, що вимагають пильнішої уваги:

1. Ґрунтовно і вичерпно проаналізувавши феномени *некатегоричності*, *хеджування* та *евфемізації*, які також є проявом негативної ввічливості, варто було б навести приклади їх уживання в художньому літературному та кінодискурсі. На нашу думку потребує пояснення теза про те, що ці феномени є комунікативними тактиками мітигації (с. 38, 40), адже вони

хоча й суміжні з нею, проте нетотожні, а отже, як справедливо зазначає А.П. Романченко (с. 42), можуть працювати як комунікативні стратегії з відповідними тактиками.

2. Враховуючи теоретичні засади прагмалінгвістики, виділено об'ємний клас мовленнєвих актів, які вимагають пом'якшення (с. 67, 68 тощо). Виникає питання: «Чи використовуються інші типи мовленнєвих актів: квесетиви, бехабітиви, імперативи, експресиви, репрезентативи тощо що підлягають мітигації?»

3. Докладно розглянувши роль паравербальних компонентів у вираженні мітигації в кінодискурсі (підрозділи 3.1,3.2), авторка залишила поза увагою аналіз її мультимодального аспекту. Таке дослідження додало би завершеності цій частині дисертації. Можливо це є перспективою подальших наукових розвідок.

4. Тісно пов'язаним з попереднім є наше наступне міркування. Переосмислюючи роль невербаліки у цифровому столітті, мимоволі постають питання, який модус є вагомим вербальний чи паравербальний; чи можливо, взагалі, встановити превалюючий модус; чи успішність будь-якої комунікації забезпечується одночасною комбінацією вербальних та паравербальних модусів?

Вважаємо, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

7. Загальна оцінка дисертації.

Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, що мають суттєве значення для подальшого розвитку лінгвістики.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «Вербальні та паравербальні засоби реалізації стратегії мітигації в

англомовному художньому дискурсі» є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.22р.), а її авторка **Деде Юлія Володимирівна** заслуговує надання ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
та лінгводидактики
Запорізького національного університету

Ганна ПРИХОДЬКО

Підпис професора Ганни Приходько засвідчую.
Вчений секретар

Оксана ПРОЦЕНКО